

РОЗДІЛ ІХ.

Програми та наукові дослідження з проблем дитинства

Ефективність державної політики щодо захисту прав дітей залежить від багатьох чинників, одним із яких є врахування результатів реалізації програм та проведення наукових досліджень з проблем дитинства.

В Україні протягом 2007 р. реалізувалися загальнодержавні й галузеві програми, спрямовані на поліпшення здоров'я дітей, створення сприятливих умов для народження та виховання дітей, соціальний захист дітей, боротьбу з ВІЛ/СНІДом, підвищення якості освіти, а саме:

- Державна програма „Репродуктивне здоров'я нації на період до 2015 року”;
- Державна програма подолання дитячої безпритульності і бездоглядності на 2006–2010 роки;
- Міжгалузєва комплексна програма „Здоров'я нації” на 2002–2011 роки;
- Стратегія демографічного розвитку на період до 2015 року;
- Державна програма „Дитяча онкологія” на 2006–2010 роки”;
- Державна програма відпочинку та оздоровлення дітей на період до 2008 року;
- Національна програма забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, допомоги та лікування ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2004–2008 роки;
- Програма реалізації державної політики у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на 2003–2010 роки;
- Програма „Шкільний автобус”;
- Програма розвитку позашкільних навчальних закладів на 2002–2008 роки;
- Програма „Інформаційні і комунікаційні технології в освіті і науці на 2006–2008 роки”;
- Державна програма розвитку освіти на 2006–2010 роки.
- Державна програма розвитку системи реабілітації та трудової зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями, психічними захворюваннями та розумовою відсталістю на період до 2011 року;
- Державна цільова соціальна програма реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Проте виконання цих програм ускладнюється недостатнім рівнем фінансового забезпечення, що у свою чергу призводить до відсутності суттєвих зрушень, особливо на рівні невеликих міст і селищ.

У рамках загальнодержавних та галузєвих програм наукові дослідження з проблем дитинства здійснюють наукові інститути Національної академії наук України, Академії педагогічних наук України, Академії медичних наук України, відповідні науково-методичні установи міністерств та інших центральних органів виконавчої влади. Але переважна їх кількість здійснюється за кошти міжнародних організацій.

Як свідчить аналіз проведених протягом останніх років досліджень з проблем дитинства, основна їх частина була спрямована на вивчення різних аспектів запобігання поширенню епідемії ВІЛ/СНІДу в Україні. Так, наприклад, у рамках програм ЮНІСЕФ та за підтримки ЮНІСЕФ у 2006–2008 рр. були проведені наступні дослідження:

- „Чинники впливу та попередження початку вживання молоддю наркотиків ін’єкційним шляхом” (Український інститут соціальних досліджень ім. О. Яременка за участю дослідницького і навчального центру „DV8” та Інституту з питань досліджень наркотичної залежності (Нідерланди), 2006 р.);

- „Діти та молодь, які живуть або працюють на вулиці: приховане обличчя епідемії ВІЛ в Україні” (МБФ „СНІД Фонд Схід-Захід”, Центр соціальних і політичних досліджень „Соціс”, 2005–2006 рр.);

- „Здоров’я та поведінкові орієнтації учнівської молоді” в межах міжнародного проекту ВООЗ „Health Behavior in School-aged Children Study” (HBSC) (Український інститут соціальних досліджень ім. О. Яременка спільно з Державним інститутом розвитку сім’ї та молоді, 2006 р.);

- „Сучасний стан політики та законодавства з питань надання медико-соціальних послуг для дітей та молоді груп високого ризику щодо ВІЛ-інфікування” (Український інститут соціальних досліджень ім. О. Яременка, 2006 р.);

- „Оцінка ризику ВІЛ-інфікування підлітків у групах ризику” (Український інститут соціальних досліджень ім. О. Яременка, 2007 р.).

Слід підкреслити, що у 2007 році дослідження із цих питань проводилися і МБФ „Міжнародний альянс з ВІЛ/СНІДу в Україні”. У 2007 році Фонд надав фінансову підтримку на проведення дослідження „Моніторинг поведінки ін’єкційних споживачів наркотиків, жінок секс-бізнесу та чоловіків, які мають секс із чоловіками” Українським інститутом соціальних досліджень ім. О. Яременка та провів дослідження „Аналіз спектра послуг, які надаються релігійними організаціями різних конфесій у сфері профілактики та контролю за ВІЛ/СНІДом” (дослідження проведено в рамках проекту „Санрайз”).

У 2007 р. Державний інститут розвитку сім’ї та молоді Міністерства України у справах сім’ї, молоді та спорту також провів дослідження „Рівень знань щодо ВІЛ/СНІДу, поведінка та ставлення до людей, що живуть з ВІЛ/СНІДом”, за результатами якого була розрахована частка національних показників моніторингу й оцінки ефективності заходів протидії ВІЛ-інфекції та СНІДу в Україні.

У рамках спільного проекту Міністерства України у справах сім’ї, молоді та спорту та USAID „Визначення політики з питань здоров’я” у 2007р. було проведено пілотне соціологічне дослідження потреб дітей, народжених від ВІЛ-позитивних батьків, у соціальних, медичних, освітніх та інших послугах, рівня доступності послуг для дітей та їх законних представників. У рамках проекту також був здійснений аналіз нормативно-

правової бази стосовно соціальної підтримки ВІЛ-позитивних дітей і членів їх сімей у межах міжнародних стандартів та нормативної бази України.

У травні 2007 р. Благодійним фондом „Молодіжна участь” було проведено опитування учнів і вчителів загальноосвітніх шкіл у рамках соціологічного дослідження щодо ефективності програм профілактики ВІЛ-інфекції серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів України. Метою дослідження було визначення ефективності інтерактивних форм навчання дітей щодо проблем ВІЛ/СНІДу. Під час проведення дослідження також були з'ясовані джерела інформації та рівень знань учнів щодо ВІЛ/СНІДу, ставлення учнів до проблеми ВІЛ/СНІДу і до людей, що живуть з ВІЛ/СНІДом та зацікавленість у профілактичних програмах.

Проте дослідження у сфері охорони здоров'я дитинства стосувалися не тільки поширення ВІЛ/СНІДу. Так, з метою довготривалого динамічного моніторингу за популяційним рівнем здоров'я дітей та отримання науково доказових даних стосовно показників здоров'я дітей різного віку (від внутрішньоутробного їх розвитку до пубертату) Інститут педіатрії, акушерства та гінекології Академії медичних наук України з 1993 року за рекомендацією ВООЗ проводить масштабне дослідження „Сім'я та діти України”, яке охоплює 7 тис. сімей у чотирьох регіонах України. У 2006–2008 рр. науковцями Інституту в рамках цього дослідження вивчається стан здоров'я дітей пубертатного віку (11-14 років) - мешканців екологічно забруднених регіонів України з метою визначення найбільш поширених патологій. Крім того, науковцями Інституту у 2007 р. було проведено комплексне вивчення стану здоров'я дітей шкільного віку, причин, що призводять до незадовільних результатів хірургічної корекції вроджених вад розвитку в дітей, визначено фактори ризику на всіх етапах лікування дітей тощо.

Інститут охорони здоров'я дітей та підлітків Академії медичних наук України протягом 2006–2007 рр. провів дослідження основних напрямків діяльності сучасної школи з оздоровлення учнів, особливостей девіантної поведінки у вихованців притулків для дітей та дітей і підлітків, які лікувалися з приводу невротичних розладів. На основі результатів досліджень розробляються технології впровадження оздоровчих заходів у загальноосвітніх школах з різним рівнем сформованості поведінки, що сприяє збереженню здоров'я, та система психопрофілактики девіантної поведінки у дітей.

ЮНІСЕФ у рамках програми „Здоров'я і розвиток дитини” продовжив реалізацію проектів з йодування солі з метою зниження рівня йодозалежних захворювань та зменшення впливу негативних наслідків аварії на Чорнобильській атомній станції. У рамках проектів були проведені також наукові дослідження: „Оцінка ситуації з виробництвом і споживанням йодованої солі в Україні у 2004–2006 роках” (Міністерство аграрної політики України, Український науково-дослідний інститут соляної промисловості, Асоціація підприємств і організацій солевидобувної промисловості України „Укрсіль”, 2007) та „Оцінка існуючого рівня знань сімей з питань здоров'я

матері, безпеки, здоров'я та розвитку дітей у відповідності з темами видання „Факти для життя” для населення, яке постраждало від Чорнобиля і яке проживає на забруднених територіях і, в Україні, Російській Федерації та Республіці Білорусь” (Інститут соціології НАН України, 2008 р.).

Велика кількість наукових досліджень, які були проведені у 2007 р., стосувалися питань реформування державної системи опіки над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування.

У 2006–2007 рр. Державним інститутом розвитку сім'ї та молоді за технічної підтримки “Holt International” було проведено перше національне опитування сімей усиновителів. Основною метою цього дослідження було визначення мотивів, що спонукають громадян України всиновлювати дітей; вивчення проблем, з якими стикаються сім'ї у процесі всиновлення дітей та визначення шляхів покращення ситуації щодо розвитку національного усиновлення. Отримані результати дозволили розробити зміни до існуючої практики усиновлення.

Державний інститут розвитку сім'ї та молоді також провів соціологічне дослідження змісту і якості соціальних послуг, що надають заклади й організації різного рівня підпорядкування безпритульним та бездоглядним дітям. Усього в дослідженні взяли участь спеціалісти 62-х установ, що здійснюють безпосередню соціально-реабілітаційну роботу з безпритульними та бездоглядними дітьми.

За підтримки ЮНІСЕФ у 2007 р. були проведені такі дослідження з проблем реформування державної системи опіки над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування:

„Аналіз сильних і слабких сторін, сприятливих можливостей і небезпек, які виникають у процесі реформування системи державної опіки над дітьми-сиротами і дітьми, які залишилися без батьківського піклування” (Київський міжнародний інститут соціології, 2006 р.);

„Проведення індивідуальної експертної оцінки соціального стану та потреб дітей у чотирьох пілотних закладах Хмельницької області” у рамках проекту „Розробка механізмів деінституціалізації на основі комплексної індивідуальної експертної оцінки соціального стану та потреб дітей та індивідуальних планів опіки кожної дитини” (Навчально-методичний центр „Консорціуму з удосконалення менеджмент-освіти в Україні”, 2007 р.);

„Проведення комплексної оцінки потреб дитини в інтернатному закладі” (Представництво благодійної організації „Надія і житло для дітей” в Україні, 2007 р.).

Протягом 2007 р. в Україні проводилися наукові дослідження з таких гострих соціальних проблем, як дитяча праця, жорстоке поводження з дітьми тощо. У рамках Міжнародної програми з викоренення найгірших форм дитячої праці для отримання якісної інформації про тенденції і причини використання дитячої праці Центром соціальних експертиз Інституту соціології НАН України у 2007 р. проводилося якісне дослідження: „Використання дитячої праці в шести секторах неформальної економіки в Україні” в Донецькій та Херсонській областях на прикладі залучення дітей до

праці в сільському господарстві, вуличній торгівлі, роботі на шахтах, у сфері послуг, надання сексуальних послуг, жебракування тощо. Дослідження розкрило якісні показники дитячої праці й причини залучення до нього дітей. Що стосується такої гострої проблеми дитинства, як насилля, то в рамках вищезазначеної Міжнародної програми було здійснено заходи з навчання вчителів/практичних психологів та соціальних працівників, спеціалістів з профорієнтації, волонтерів, інспекторів праці, представників профспілки.

Міжнародним жіночим правозахисним центром “Ла Страда – Україна” в рамках проектів щодо запобігання насильству, торгівлі людьми та гендерній дискримінації у 2007 р. спільно з Українським інститутом соціальних досліджень ім. О. Яременка було проведено чотири зрізи громадської думки з актуальних проблем сьогодення: „Ставлення населення до насильства в сім’ї”, „Вивчення громадської думки щодо оцінки рівня поширення насильства та жорстокості в медіа-просторі”, „Ставлення населення до проблем торгівлі людьми та надання допомоги потерпілим від цього злочину”, „Вивчення громадської думки щодо основних порушень прав дитини, а саме до фізичного насильства, комерційної сексуальної експлуатації дітей”. Крім того, за підтримки Датської програми з протидії торгівлі людьми за підтримки Міністерства закордонних справ Королівства Данії було проведено дослідження з питань трудової міграції „Трудова міграція з України, Білорусі і Молдови до Російської Федерації: тенденції та зв’язок із торгівлею людьми”.

Рівень задоволеності існуючою системою освіти та якістю освітніх послуг, а також рівень поінформованості й ставлення держави до політики у сфері реформування середньої освіти та конкретних заходів у рамках цих реформ було виявлено в результаті проведення соціологічного дослідження „Система освіти в оцінках громадян України”. Дослідження було проведено у 2007 році Інститутом соціальних технологій у рамках проекту “Рівний доступ до якісної освіти”, який реалізує Міністерство освіти і науки України за підтримки Світового Банку.

Значну кількість досліджень з проблем дитинства проводять фахівці наукових інститутів Академії педагогічних наук – Інституту проблем виховання, Інституту психології ім. Г. С. Корецького з проблем дитячої бездоглядності, девіантної поведінки дітей та підлітків, реалізації права дітей на змістовний відпочинок, мотивації правопорушень, скоєних дітьми й особливості їх ресоціалізації у пенітенціарних установах.

Хоча в Україні було проведено значну кількість загальнонаціональних досліджень з проблем дитинства, проте залишається проблемою оприлюднення їх результатів. Необхідно відпрацювати механізми доведення результатів цих досліджень до фахівців, які працюють у сфері охорони дитинства, на рівні міст і районів. Крім того, за оцінками фахівців, залишається ще значна кількість проблем, які потребують ґрунтовного вивчення шляхом проведення загальнонаціональних досліджень, передусім з питань поширення дитячої бідності, дитячої праці, особливо в неформальному секторі тощо.